

نگاهی به مجموعه رسائل استاد علامه طباطبایی*

سید ابراهیم سید علوی

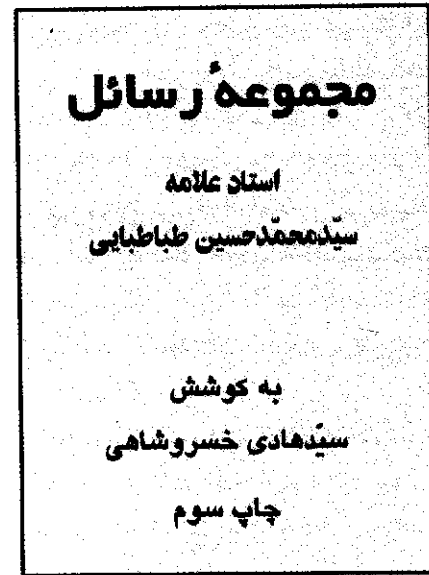
رساله پنجم است که به نگارنده مربوط می شود و چون در آن اعمال سلیقه شخصی و تصرف غیر مجاز دیدم، تصمیم به نقد گرفتم و دیگر رساله چهارم معاد، (زندگی پس از مرگ) که قبلاً در جلد نخست یادنامه استاد شهید مطهری، به چاپ رسیده بود و در این مجموعه چندان مغلوب بود که نیاز جدی به تصحیح داشت و نگارنده به قصد قربت الی الله و برای شادی روح آن استاد فقید - قدس سره - اقدام به تصحیح آن کرد تا اگر به چاپ مجدد سپرده شود، به صورت صحیح و نسبتاً تمیز و پاکیزه ارائه گردد.

الف. مقاله پنجم (علی و فلسفه الهی)

نام عربی این کتاب «علی و الفلسفة الالهية» است و نسخه آن که توسط مرحوم علامه در اختیار ما قرار گرفته بود، در سال ۱۳۵۲ و در حیات استاد علامه، ترجمه و بنام «علی و فلسفه الهی» چاپ و منتشر شد و بعد از چاپ، نسخه هایی خدمت ایشان تقدیم شد، پسندیدند و تشویق فرمودند.

این رساله قبل از انقلاب اسلامی، چندین بار تجدید چاپ شد و در قطع های جیبی و رقعی منتشر گردید و غالباً مورد تحسین قرار می گرفت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و بروز برخی تحولات در مؤسسه های فرهنگی، این رساله به اهتمام «انتشارات راه امام» به طریق افست چاپ شد و سپس در پرتو عنایت جناب حجة الاسلام سید باقر خسروشاهی توسط انتشارات جامعه مدرسین با حروفچینی جدید چاپ شد. آخرین چاپ رساله با حروفچینی جدید توسط دانشمند جهادگر حضرت آقای حاج سید هادی خسروشاهی در همین مجموعه رسائل مندرج شده است.

انتظار می رفت کتاب پس از ده بار چاپ و صفحه بندیهای گوناگون، با کمال امانت و به طرز بهتری ارائه شود. سوگمندانه در این چاپ

مجموعه رسائل استاد علامه سید محمد حسین طباطبایی، به کوشش سید هادی خسروشاهی، چاپ سوم، ۱۳۷۰.

- این مجموعه محتوی هفت رساله از رساله های علامه طباطبایی است که برخی به فارسی نگارش یافته و بعضی به فارسی برگردانده شده است. فهرست این مقالات چنین است:
۱. رساله ای در اثبات واجب الوجود؛ ترجمه محمدی گیلانی.
 ۲. رساله ای درباره وحی؛ با مقدمه ناصر مکارم شیرازی.
 ۳. رساله ای در اعجاز و معجزه.
 ۴. معاد، زندگی پس از مرگ؛ ترجمه سید مهدی نبوی و صادق آملی لاریجانی.
 ۵. فلسفه الهی در بینش علی (ع)؛ ترجمه سید ابراهیم سید علوی.
 ۶. رساله ای در علم؛ ترجمه محمدی گیلانی.
 ۷. روابط اجتماعی در اسلام؛ ترجمه محمد جواد حجتی کرمانی.
- ما در این مقاله به دور رساله از آن رسائل، نظر داریم؛ یکی

* جمع و تدوین آثار عالمان و پژوهشگران و نشر شایسته و در خور تلاش و کوشش چندین و چند ساله محققان، کاری است از جمند، ستودنی و کارآ. مفسر، فقیه و فیلسوف جلیل علامه طباطبایی بجز مجموعه عدم النظر المیزان و کتابهای مختلف در علوم اسلامی، رساله ها و مقاله های بسیاری نیز رقم زده اند که نشر یکسان و دقیق آنها با ویرایش مناسب و فهراس استوار، تلاشی است از جمند و بایسته. آینه پژوهش این موضوع را به لحاظ اهمیتی که دارد جدی گرفته و پیشتر نیز بدان پرداخته بود. اکنون ضمن ستایش از تلاش حضرت خسروشاهی، این نقد را نیز در جهت رسیدن به آن آرمان والا، در نشر آثار علامه، منتشر می کنیم. آینه پژوهش

- در صفحه ۲۳۶، س ۱۷ «گزیری ندارند» صحیح است، نه گزیری.

- در صفحه ۲۴۶، س ۱۳ «او را به چشم نتوان دید» صحیح است، نه لیکن به چشم نتوان دید.

- در صفحه ۲۴۵، س ۱۲ «اکتنه» صحیح است، نه اکتنه.

- در صفحه ۲۵۵، س ۴ «موجد و آفریننده» صحیح است، نه موجود و ...

و موارد دیگر که خواننده با مختصر توجه، به اشتباه، پی می برد.

ب. رساله زندگی پس از مرگ.

این رساله چنانکه مرقوم داشته اند ترجمه بخش اعظمی از رساله عربی «الانسان بعد الدنيا» است که استاد علامه طباطبایی، آن را به ضمیمه دو رساله دیگر به نامهای «الانسان قبل الدنيا» و «الانسان فی الدنيا» تألیف فرموده اند. این سه رساله با عنوان «انسان از آغاز تا انجام» توسط آقای صادق لاریجانی، ترجمه و با تعلیقاتی به سال ۱۳۶۹ چاپ و منتشر شده است. مترجم محترم در مقدمه، اشاره کرده است که بخشی از این رساله با شرکت آقای نبوی، ترجمه و در جلد اول یادنامه استاد شهید مرتضی مطهری-رضوان الله علیه- چاپ شده و از وجود اغلاط فراوان آن، سخن گفته است.

چاپ «مجموعه رسائل» که به سال ۱۳۷۰ صورت گرفته، اگر توأم با شتابزدگی نبود، با مراجعه به ترجمه کامل کتاب مزبور که یک سال پیشتر از «مجموعه رسائل» چاپ و منتشر شده بود، می توانست از اغلاط وارده تا اندازه بسیار پیشگیری کند. لیکن همان گونه که در تجدید چاپ «علی و فلسفه الهی» قبلاً به نگارنده مراجعه نشده بود و تغییرات غیر مرضی و حذفهای مخل و غلطهای فاحش بدان راه یافت، ظاهراً به آقای صادق لاریجانی مترجم آن اثر نیز مراجعه نشده تا رساله کاملتر و صحیحتر چاپ و منتشر شود.

به هر تقدیر، این رساله، در «مجموعه رسائل» با کیفیت نامطلوب و اغلاط فراوان از اسم رساله گرفته تا برخی جمله ها و بسیاری از آیات، چاپ شده است و بویژه، چون رساله محتوی قریب به دوپست و شصت و هفت آیه قرآنی است، وجود غلط در آنها وضع رساله را دگرگون کرده و به شدت از اعتبار آن نزد اهل فن، کاسته است. اینک به مهمترین اغلاط رساله مزبور اشاره می کنیم.

اسم کتاب و رساله چنانکه گفته شده در متن عربی، «انسان ...» است و آن حیات انسان را در سه مرحله قبل از به دنیا آمدن و در دنیا و پس از مرگ، پی گرفته است و در ترجمه آقای لاریجانی و نبوی که رساله سوم را ترجمه گزیده کرده اند، اسم

اولاً: اسم کتاب به «فلسفه الهی در بینش علی (ع)» تغییر یافته است. چرا؟

مطابق ضرب المثل عربی «ما عفا عن الذرة من سرق الذرة»: آنکس که از ذره نمی گذرد از مروارید گرانبهاکی می گذرد؟! این رساله چنانکه گفتیم در زمان حیات استاد فقید با همان نام و نشان چاپ و منتشر شده است و اگر بعضی از اهل سوق پس از تحولات ناشی از پیروزی انقلاب، آن کتاب را به نام مترجمی دیگر و ترجمه مکرر، منتشر کردند از انسان فرهیخته ای چون جناب خسرو شاهی، چنان توقع نبود که خودشان از اضعاف حقوق و اهمال و ظایف از سوی کسانی، رنج می بردند چطور خود به حفظ حریم ها و حرمت ها نمی اندیشند؟!

ثانیاً: فصل بندی رساله نیز به هم خورده است. رساله ترجمه شده ما دارای مقدمه و سیزده فصل است، اما در «مجموعه رسائل» به هفده فصل بالغ شده. شاید آن هم برای رهایی از نحوست! سیزده بوده است.

ثالثاً: مقدمه مترجم، حذف شده است. چرا؟ مگر با مقدمه ناشر محترم، قابل جمع نبوده است؟

رابعاً: غلط های چاپی که در مقابله با نسخ چاپی قبل، تغییر دهنده معنی است، به این چاپ راه یافته که مهمترین آنها را در اینجا می آوریم.

- در صفحه ۱۹۴، س ۱۲ «تحقیق» صحیح است، نه تحقق.

- در صفحه ۱۹۵، س ۵ «تحول» صحیح است، نه تحویل.

- در صفحه ۱۹۱، س ۴ «تجاوز ننموده» صحیح است، نه تجاوز نموده.

- در صفحه ۲۰۷، یک سطر مانده به آخر «تعبیر» صحیح است، نه تعبیر.

- در صفحه ۲۱۱، س ۱۸ «تعبیر» صحیح است، نه تعبیر.

- در صفحه ۲۱۴، س ۷ «نسبت ها» صحیح است، نه نسبت.

- در صفحه ۲۱۴، دو سطر مانده به آخر «موجودات علوی» صحیح است، نه موجودات علمی.

- در صفحه ۲۲۴، س ۱۴ «طبق قاعده معروف فلسفی» صحیح است، نه طبق معروف فلسفی.

- در صفحه ۲۲۶، س ۹ «او از شناخت ذات» صحیح است، نه او را از شناخت ذات.

- در صفحه ۲۲۶، س ۱۲ «و محدودیت لازمه آنها می باشد» صحیح است، نه محدودیت لازمه.

- در صفحه ۲۲۷، س ۲ «فقط» صحیح است، نه فقد.

- در صفحه ۲۳۱، س ۳ «و جالبترین تعبیر است» صحیح است، نه جالبترین تعبیر.

آن «حیات پس از مرگ» آمده است، ولی در مجموعه رسائل «معاد، زندگی پس از معاد» آمده است. به مطایبه می توان گفت که این اسم تألیف و ابداع رساله چهارمی را ایجاب می کند که استاد علامه هم آن را ننوشتند؛ زیرا حیات انسان پس از مرگ و زندگی او در آخرت، معنای روشن دارد، لیکن حیات پس از آخرت، کشف جدید است و مفهوم درستی ندارد.

متن عربی رساله «الانسان...» را تاکنون ندیده ام و به فرموده حضرت آقای خسرو شاهی آن، تاکنون به زیور چاپ آراسته نشده است. در اینجا به خاطره ای اشاره می کنم که ضمناً انگیزه این نقد نیز به حساب می آید و این بررسی را مدلل می سازد.

استاد علامه روحی لطیف و حساس داشتند و خیلی باصفا و بی پیرایه بودند و مطلب را گاهی خیلی خودمانی می فرمودند. ایشان به تصحیح تفسیر شریف المیزان در طبعهای بعد که احیاناً دارای اغلاطی بود اهتمام داشتند و شخصاً به قرائت و مقابله می پرداختند و حقیر این توفیق را به پیشنهاد آن استاد کم نظیر، داشتم که در تصحیح مجلداتی، به قرائت من و مقابله حضرت استاد(ره) شرکت کنم و دستخط شریف و زیبای ایشان در مجلد یازدهم تفسیر، که در کتابخانه شخصی من موجود است یادگاری در آن دوران شیرین و به یادماندنی است.

یاد دارم در موردی پیشنهاد کردم که قرار دادن علامت «ویرگول» اینجا خوبست. فرمودند این علائم در کتاب زیاد گذاشته شده و تعبیر شان این بود که ویرگول باران شده است؛ تصحیح مطالب و آیات استهدادی مهتر است.

بر همین اساس، نگارنده اغلاط و خطاهای چاپی و احیاناً غیر چاپی رساله حیات پس از مرگ را که در یادنامه شهید مطهری و نیز در مجموعه رسائل، چاپ شده، در زیر می آورم به آن امید که اگر آثار مزبور مجدداً چاپ شد، از صورت تصحیح شده آن بهره گرفته شود.

۱. غلطهایی که در چاپ آیات رخ داده است.

در صفحه ۹۷، س ۲۲ «لِقَاءِ اللَّهِ» صحیح است، نه «اللقاء الله».

- صفحه ۱۰۶، پاراگراف دوم، آیه ۹۳ و ۹۴ سوره عنکبوت، بسیار مغشوش چاپ شده «بِاسْطُورَا أَيْدِيهِمْ» صحیح است، نه «بِالسطوا» و «جِتْمُونَا» صحیح است نه «جتمونا» و «شُرْكَاء» صحیح است نه «شركوا» و در سطر آخر باز «جِتْمُونَا» صحیح است.

- صفحه ۱۰۸، سطر دوم در آیه ۳۲ سوره نحل «بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» صحیح است نه تعلمون. در همان صفحه، سطر سیزده و در یاداشتها صفحه ۱۸۴، اولاً شماره ۳۲ خطاست و ثانياً آیه در سوره یونس، آیه ۶۲ «وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» است.

- صفحه ۱۰۹، آیه ۲۸ سوره ابراهیم «الْم تَرَ» صحیح است.
- صفحه ۱۱۷، آیه ۵۱ سوره مؤمن «وَالسَّلَاسِلُ» صحیح است.
- صفحه ۱۲۲، سه سطر مانده به آخر «لَوْلَا أَنْزَلْنَا عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةَ» صحیح است، سوره فرقان، آیه ۲۱.
و در صفحه ۱۲۶، آیه ۱۷۰ سوره آل عمران «لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ» صحیح است، نه «لم يلحقوا به».

- صفحه ۱۲۷، سطر پنج آیه «تَعْمَلُونَ» صحیح است نه تعلمون. در همان صفحه، آیه ۳۸ سوره زخرف «فَيْتَسُ الْقَرِينُ» صحیح است.
- صفحه ۱۲۸، آیه ۸۷ سوره نمل «لَفَفَزِعَ» صحیح است.
- صفحه ۱۲۹، آیه ۳۴ سوره عبس «يَوْمَ يَقْرَأُ الْمَرْءُ مِنْ آخِيهِ» صحیح است، نه «يفر المؤمن». در همین صفحه، سطر یازده، آیه نهم سوره مدثر «يَوْمَ عَسِيرٍ» صحیح است.

- صفحه ۱۳۱، سطر اول «من وراءهم» صحیح است و در همان صفحه، در آیه ۵۶ سوره روم «أَوْثُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ» صحیح است و در آیه ۱۱۴ سوره مؤمنون «لَوْ أَنْتُمْ» صحیح است نه لو انك و در آیه ۲۲ سوره ذاریات «وَمَا تَوْعَدُونَ» صحیح است و آیه ۱۰ سوره فاطر «الْكَلِمُ الطَّيِّبُ» صحیح است و در صفحه ۱۳۳، آیه ۱۰۶ سوره یوسف «وَالأَوْهَمُ مُشْرِكُونَ» صحیح است. و در صفحه ۱۳۴، آیه ۱۲۸ سوره صافات «فَأَنهَمُ لَمُحْضِرُونَ الْأَعْبَادَ اللَّهُ الْمُخْلِصِينَ» صحیح است. در همان صفحه، آیه ۸۳ سوره ص «الْأَعْبَادُكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ» صحیح است.

- در صفحه ۱۳۶، آیه ۱۴ «فَدَكَّنَا دَكَّةً وَاحِدَةً» صحیح است. و در همان صفحه، آیه ۱۴ سوره مزمل، «كُتِبَ مَهِيلاً» صحیح است.

- صفحه ۱۳۸، آیه ۴۷ سوره شوری «... وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ» صحیح است.

- صفحه ۱۴۰ سطر یکم «وَالأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ» صحیح است. در همان صفحه، سوره انعام آیه ۹۴ «تَزْعُمُونَ» صحیح است نه «نزعمون».

- صفحه ۱۴۳، آیه ۲۲ سوره ق «... غَطَاتِكْ» صحیح است.
- صفحه ۱۴۵، آیه ۳۶ سوره بقره «وَأَلْهَمُ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرًّا...» صحیح است.

- صفحه ۱۴۶ سطر دوم، آیه ۴۴ سوره نازعات «إِلَى رَبِّكَ مُتَّهِبًا» صحیح است نه «... و متتهبها». در همان صفحه آیه ۱۸۷ سوره اعراف، به طور صحیح چنین است «... إِيَّانَ مُرْسِيهَا... لَا يُجْلِيهَا... لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً» در متن رساله سه غلط آشکار است.

- صفحه ۱۴۷، سطر دو و سه دو آیه به هم آمیخته شده است از دو سوره مختلف و صورت صحیح عبارت است از: «وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ» سوره ابراهیم آیه ۴۸ «وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ»

و در صفحه ۱۷۱، سوره زمر، آیه ۶۹ بطور صحیح، چنین است: «وَجِئْ... وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ» نه «... لَا يظلمون».

و در صفحه ۱۷۲، آیه ۲۹ سوره فتح «... أَشْدَاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحْمَاءُ بَيْنَهُمْ» صحیح است. و در صفحه ۱۷۳ در آیات ۱۲۸ و ۱۲۹ سوره بقره، سه غلط بین و زشت رخ داده است که صحیح آن چنین است: «... وَمَنْ ذُرِّيَّتْنَا أُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ لَكَ وَآرْنَا مَنَاسِكَنَا... يَتْلُوا... إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» که کلمه های: «مناسکنا، يتلوا، انت» غلط چاپ شده اند.

و در صفحه ۱۷۴، آیه ۴۱ سوره نساء چنین است: «... مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدٌ...» و نه «من کل امه شهید» و در صفحه ۱۷۵ دنباله همان آیه «وَجَنَّا بَكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا» صحیح است. و در صفحه ۱۷۶ در همان آیه «... شَهِيدًا» صحیح است نه «شهِدا» و در صفحه ۱۷۷ آیه شصت و یک سوره یونس چنین است: «... وَمَا تَتْلُوا... إِذْ تَقْرِضُونَ فِيهِ» و در همان صفحه در آیه ۱۷ سوره ق «قَعِيد» صحیح است. و در همان صفحه در آیه های ۱۹ تا ۲۳ سوره فصلت «خَاسِرِينَ» صحیح است نه «حاسرین». «أَوَّلَ مَرَّةٍ» صحیح است و «قَالُوا أَمَه - أَنْطَقْنَا» صحیح است نه «نطقنا».

در صفحه ۱۷۹ در آیه سوم سوره سبا «لَا يَعْرُبَ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ» صحیح است نه «لا یغرب»

و در صفحه ۱۸۱ آیه هیجده سوره مجادله چنین است «يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا...» نه «یوم یبعثم».

و در صفحه ۱۸۲ آیه یکصد و چهلم سوره آل عمران چنین است: «وَاللَّهُ لَأُحِبُّ الظَّالِمِينَ» نه «الضالمین». و در همان صفحه آیه پانزده سوره لقمان چنین صحیح است: «ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ...»، نه «مرجعک فانبکم».

۲. غلط هایی جز در آیات، که احیاناً جمله را گنگ کرده است.

در صفحه ۹۵، سطر ۸ «اقتصار» صحیح است، نه «اقتصاد».

در صفحه ۹۶، سطر ۱۹ جمله، «تَسْمِيَةِ دِينٍ» باید خوانده شود.

در صفحه ۹۷، سطر ۱۳ جمله «برای زمین زینت قرار داده

شد» صحیح است. نه «برای زینت زمینی» و در صفحه ۹۸، سطر

دوم «مرگ انعدام نیست» صحیح است نه «مگر انعدام نیست» و

در همان صفحه، سطر ۳ «نشأه دنیا... به نشأه...» صحیح است و

در فارسی بهتر است با تای کشیده نوشته شود «نشأت».

در صفحه ۹۹، سطر ۳ «قدس اولی» صحیح است نه «قدس

اولی» و در همان صفحه، سطر ۱۵ «بدان که آن موت همان:

حمام است» صحیح است و حرف «از» زاید است.

در صفحه ۱۰۰، سطر یک، پدران گرامی و یا کرام صحیح

است و «گرام» معنای درستی ندارد.

در صفحه ۱۰۴، سطر هفت «را» زاید است و جمله «علم

يَوْمَ الْقِيَامَةِ» سوره زمر آیه ۶۷. در همان صفحه، آیه ۱۲ سوره حدید به شکل باور نکردنی و عجیب و غریب چاپ شده است و در اینجا نیز آیه ۱۹ همان سوره با آیات قبلی در هم شده است و صورت صحیح چنین است: «... يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بِأَيْمَانِهِمْ بُشْرِيكُم...» سوره حدید آیه ۱۲ «... لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ...» سوره حدید آیه ۱۹.

صفحه ۱۴۸، آیه ۱۸ سوره مجادله چنین است: «فِيحْلِفُونَ

لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ». و در صفحه ۱۵۰ آیه ۷، سوره حج چنین

است: «وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا...» و در همان صفحه آیه

۷۸ سوره یس چنین است: «وَوَضَّرْنَا لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ» و در

همان صفحه، در آیه ۶۱ سوره واقعه «وَنُنشِئُكُمْ» صحیح است و

در همان صفحه در سوره انسان آیه ۲۸، چنین صحیح است:

«نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ...» نه «نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ وَشَدَدْنَا

أَسْرَهُمْ...» و در صفحه ۱۵۳، آیه ۱۳ سوره فجر «سَوَّطَ عَذَابٍ»

صحیح است نه «سوط الغراب» و در صفحه ۱۵۵، آیه ۱۷ سوره

رعد چنین است: «فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً» و در صفحه ۱۵۸

سطر سه و چهار آیه ۱۳ سوره بنی اسرائیل چنین است: «وَكُلُّ

انسان أَلزَمناه طَائِرُهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخِرُجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ

مَنْشُورًا» نه «... أَلزمننا... يخرج» و در صفحه ۱۵۹، سطر

چهار، آیه ۱۹ سوره احقاف «وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ» صحیح است نه

«وهم لا يظلمون» و در همان صفحه، آیه ۲۸ سوره جاثیه چنین

است: «وَوَرَىٰ كُلُّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُرعى إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ

مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ» و نه «... تعلمون» و در همان صفحه، آیه ۲۳

سوره فجر چنین است: «يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ...».

در صفحه صد و شصت و دو، آیه ۷۱ و ۷۲ سوره اسراء سه

اشتباه رخ داده که صحیح، چنین است.

«... فَمَنْ أوتى كِتَابَهُ يَمِينَةً... يَقْرَؤْنَ... وَلَا يُظْلَمُونَ قَتِيلًا».

در صفحه ۱۶۳، آیه نهم سوره واقعه چنین صحیح است:

«... وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ» و در صفحه ۱۶۵،

آیه ۴۷ سوره نساء چنین است: «فَقَرَّ دُهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا» و نه «فردها».

در صفحه ۱۶۶ در سوره جاثیه آیه ۲۹ «مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ»

صحیح است نه «تعلمون» و در صفحه ۱۶۷ کلمه های «مِئْمَنَةً» و

«مَشْأَمَةً» نه «مشامه» و صحیح است.

در صفحه ۱۶۸، در آیه ۶۹ سوره زمر «وجیئ» صحیح

است، نه «وحی». و در همان صفحه، آیه ۱۳ سوره قیامة،

چنین است: «يُنَبِّئُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ» و نه یومئذینبا

الانسان...»

و در صفحه ۱۷۰، آیه ۱۰۵ سوره توبه، «بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ»

است نه «تعلمون».

هم یک گونه نیست» صحیح است. در صفحه ۱۰۵، سطر پنج نیز «متوقی» صحیح است نه «متوقی».

در صفحه ۱۰۷، سطر سوم «زوال نوع دوم» صحیح است نه «وزال». در همان صفحه سطر شش، «به هر حال آنچه در دنیاست در همان دنیا باقی خواهد ماند» صحیح است. و افتادن کلمه «است» جمله را گنگ کرده است.

در صفحه ۱۱۰، سطر ۱۹ صحیح چنین است: «بر هیچیک از آنان نه خوفی است و نه حزنی»

در صفحه ۱۱۱، از عبدالرحیم اقصر حدیثی نقل شده است و به احتمال قوی مراد عبدالرحیم قصیر اسدی و یا عبدالرحیم عتیک قصیر، است و در مأخذ اصلی حدیث که استاد علامه از آن جا نقل فرموده اند عبدالرحیم بدون لقب و یا وصف دیگر آمده است. سوگمندانه در هر سه کتاب (انسان از آغاز تا انجام و مجموعه رسائل و جلد اول یادنامه استاد شهید مرتضی مطهری) عبدالرحیم اقصر آمده است و متن عربی را نداشتیم که بینم در آنجا چطور ذکر شده است. به هر حال در کتب رجال از شخصی به نام عبدالرحیم اقصر، نامی برده نشده است. نگ: اردبیلی، جامع الرواة، ج ۱، ص ۴۵۵ و ابوالقاسم خویی، معجم رجال الحدیث، ج ۱۰، ص ۱۲ و تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۱۲۴.

در صفحه ۱۱۲، سطر ۹ «به او می گویم این دوست من است» صحیح است، نه «به تو می گویم...»

در صفحه ۱۲۲، سطر پنج، جمله «خوابی همچون عروس» به نظر می رسد «خوابی همچون خواب عروس» باشد.

در صفحه ۱۲۵، سطر هشت، ترکیب «مؤمنین بخصوصه» ادیبانه به نظر نمی رسد، ظاهراً «خصوص مؤمنین» درست تر باشد، یا مؤمنین بخصوص.

در صفحه ۱۲۹، سطر هفت «صیحة» صحیح است نه «صحیحه».

در صفحه ۱۳۳، سطر یازده، جمله صحیح چنین است: «کسی ذاتش از شرك پیراسته است که ایمان به غیر خدا نداشته باشد».

در صفحه ۱۳۴، سطر اول «و ایشان هم از پدرش از امیرالمؤمنین» صحیح است و افتادن حرف «از» جمله را غلط کرده است.

در صفحه ۱۳۷، پاراگراف احوال قیامت، گنگ و نارساست. بهره گیری از علایم نگارشی تا حدی می تواند کارساز باشد، چنانکه مترجم محترم در کتاب «انسان از آغاز تا انجام» چنان کرده است. با این وجود جمله «پراکنده گشتن آنها» صحیح است نه «آن».

در صفحه ۱۳۸، سطر پنج و شش «اندکاک» صحیح است نه «اندکات».

در صفحه ۱۴۱، سطر آخر، استنباط صحیح است. در صفحه ۱۴۵، پاراگراف تا آخر سنگین و گنگ است. امکان رجوع به متن عربی نبود و متن ترجمه در «انسان از آغاز تا انجام» هم همینطور است و ظاهراً جمله «لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ» به «قضاوت قاطعانه قیامت...» ترجمه شده است که معنی روشنی ارائه نمی دهد. در همان صفحه، سطر آخر نیز غایب غایات، صحیح است. نگ: «انسان از آغاز تا انجام ص ۱۰۸».

در صفحه ۱۴۸، سطر اول، مراجعه به متن عربی لازم است و جمله نارساست و شاید این گونه: «آنجا دو چیز وجود دارد ظلمت و نور که مؤمنین نصیبی از نور دارند و مشرکین از آن بی بهره اند» روشنتر باشد.

در صفحه ۱۵۳ پاراگراف دوم و سوم خیلی گنگ و آشفته بود. با مراجعه به کتاب انسان از آغاز تا انجام، دیده شد که اصلاحات کمی در آنجا انجام پذیرفته، ولی هنوز اغلاطی مانده است، مثل «سوط عذاب» که به غلط «العذاب» آمده است و هم چنین سوره رسالات آیه ۲۱، در یادداشت ها غلط است، آیه سیزده سوره فجر صحیح است.

در صفحه ۱۷۲، سطر دوازده «وصف شهدا» غلط است، «وصف اشداء» صحیح است.

در صفحه ۱۷۶، سطر دوم «و اخطارکننده ای» صحیح است. در همان صفحه، سطر ۱۹ جمله «رسول الله شاهد بر شهداء است» صحیح است. در همان صفحه سطر سه «در این هنگام، پیامبران رسول خدا (ص) را به گواهی می طلبند» صحیح است.

در صفحه ۱۷۷، در سطر هشت و نه، جمله با «دلالت دارند» تمام می شود. جمله بعدی در آغاز فصل بعدی است که به سطر قبلی پیوسته و غلط شده است؛ همچنین «اعضاء و جوارح انسان شاهدهند» صحیح است و در صفحه ۱۸۲، سطر ۱۷ «خطاب می کند» و یا «می گوید ای فرزند آدم» صحیح است.

در صفحه ۱۸۳، سطر اول «ابوکهمس» صحیح است. در همان صفحه، در سطر هفت، راجع به شفاعت سخن به میان آمده، ولی بحث ادامه نیافته و آن در فصل بعدی است که اصلاً در این مقاله ترجمه نشده است و در ویرایش مقاله می بایستی به آن توجه می شد.

در خاتمه برای همه دوستان و عزیزانی که در راه اعتلای فرهنگ اسلامی و در ارائه بهتر آن مجاهده و تلاش می کنند، مزید توفیق مسألت دارم.